

են Հալէպի բերդին քարերուն, որոնց տե-
սակէն ամբողջ Սասնոյ մէջ չեն գտնուիր։
Մեր անգիր դպիրը շատ անգամ իր
ապրած կեանքէն ճառելով կ'ըսէր թէ
Սասնոյ մէջ թաղուած անհուն գանձեր
կան, թէ տարիներ առաջ արեւելեան կող-
մէն հնախոյզներ եկեր և փրկարի արտին
մէջէն ոսկիով լեցուն հոթը կարաս հաներ
տարեր են, թէ Մարաթուկն ու Անտոքը՝
երկու բարձր լեռները այս անիրաւութեան
չկարենալով հանդուրժել, կը սկսին թըն-
դանօթներ արձակել և չեն թողուր որ
իրենց երկրին մէջ թաղուած գանձերը
հանեն. սակայն երբ Մասիսը իր ահեղ
որոտումով կը զգացնէ որ անոնք իր կող-
մէն զրկուած են, անմիջապէս կը հնա-
զանդին և թոյլ կու տան որ պեղումները

կատարուին։ Իսկ անարեւ Արշոնց գիւղին
համար կը պատմէր թէ տեղւոյն Ս. Քա-
ռասուն Մանկանց սրբավայրին մատրան
մէջ մշտավառ ճրագին իւղը ամէն օր հայ-
թայթելու խոստումը գիւղացիներու կող-
մանէ զրժուելուն հետեւանցով, Աստուած
երկրաշարժով մը գիւղը այնպիսի դիրքի
մը մէջ կը դարձնէ՝ որ տարուան չորս
եղանակներու մէջ ալ արեւու ճառագայթ-
ները հոն չեն ծագիր։
Առօ Մրտոյի վիպական կեանքին ամ-
բողջական գծերն և յուշերը շատ ու
շատ են, բայց դժբախտաբար ուրիշ շատ
կարեւոր աւանդութեանց հետ անոնք եւս
մոռացութեան փոշիներու տակ թաղուած
կը մնան։

ՄԿՐՏԻՁ ՔԷՅ. ՄՈՒՐԱՏԱՆ

ԱՄԱՆՈՒԹԵՐ...

Ամառ օրեր են հիմայ,
Ամառ օրեր տօթագին.
Արփին բուրեան գեղհրմայ՝
Կը շառայէ վառ, անգին։

Ամրան ըլլայ օրն երբոր,
Չեմ նըստիր ես չուքի տակ,
Ինչպէս ընել են սովոր,
Պարմանիներն անգիտակ։

Ամառ օրեր են հիմայ.
Արեւուն դէմ կը նըստիմ.
Ու արեւով ես հինայ՝
Կը պարուրեմ սըրտիկն իմ...

Որ երբ ձըմրան ցուրտը գայ,
Ձըլլամ արփւոյն ես կարօտ.
Որ երբ քամակա ալ կը քայ,
Ըլլայ սիրտըս ջեր, արփոտ...:

Աթէնք

ԱՐՍԷՆ-ՊԵԳԱՍ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐՔԵՐ

Oriental Art (Ceramics, Fabrics, Carpets) by
R. Koechlin and G. Migeon. - Trans. by Flo-
rence Heywood. - New York. - The Macmillan
Co. Գունագեղ 100 նկարներով, Գին՝ 12,50 տոլ.

Ասիկա գեղատիպ, մաքուր, ճոխ այն
հրատարակութիւններէն է որ ոչ միայն
պատուաբեր է գրողին ու հրատարակողին,
այլ ունենալն իսկ այդպիսի գեղեցիկ, ար-
ժէքաւոր ու հետաքրքրական և օգտակար
հրատարակութիւնը՝ ամենամեծ հաճոյք է,
ինչպէս կը զգայ տողերս գրողը։

Հատորին ներածութեան մէջ՝ զետեղ-
ուած է կիտոսածեայ կռահ ամաններու մա-
սին ուսումնասիրութիւն մը Raymond
Koechlin է, ուր ամփոփ կերպով կի-
տուածամաններու պատմութիւնը կ'ընէ Ա-
րեւմտեան Ասիոյ մէջ, Պարսկաստան,
Միջագետք և Սիրիա, անմասն չթող-
լով Փոքր Ասիան։ Իսկ Հայոց ունեցած
բաժնին մասին յանուանէ յիշատակու-
թիւն մ'իսկ կը պակսի։ Ասիկա անշուշտ
ընդարձակ նիւթին մէկ մէկ հարեւանցի
ակնարկ մ'ըլլալու տեսակէտէն է։

Ասոր կը յաջորդէ Հիսուսածեղեկներու
մասին ակնարկ մը Gaston Migeon է,
նոյնպէս ընդհանուր՝ այնուհանդերձ շա-
հեկան։ Հոս կը հանդիպիմ միակ այս ակն-
արկութեան. «Թրքական շրջաններու մէջ
հիւսուածեղէններու արուեստը՝ Օսմանի
տան ներքեւ թձ-թէ դար, ուր աշխատա-
նոցները՝ Հայաստանի, Անատոլիոյ, եւ
մասնաւորաբար Վոսփորիները և Պոմա-
յիները, թուրք Սուլթաններու մայրա-
քաղաքին, յատկաւ ներշնչուած էին
Պարսկական աշխատանոցներէն»։

Ասոր կը յաջորդէ վերջին ուսումնա-
սիրութիւնը, նոյնպէս Gaston Migeon է,
նուիրուած գորգերու։ Հոս ալ ակնարկու-
թիւն մը Հայկական գորգերու մասին.
«Նկատելի խումբ մը բրդեայ գորգերու
զարդարուած կենդանի ձեւերով, չափա-
զանց համադրեալ, և բնութեան ձեւերով,

շատ խեղաթիւրեալ, Dr. Bode-ն յայ-
տարարուած էին, իր կանխագոյն աշխա-
տութեան մէջ գորգերու նուիրեալ, իբր
հին, և ան զանոնք տեղաւորեց թԳ և թԳ
դարերու չափ ետ։ Հակառակ իրենց հին
գծածեւերուն կարծրութեան և իրենց ճշ-
գրիտ երկրաչափական կարգադրութեան
M. Martin արդէն հակառակած էր այս
գաղափարին և անոնց տուած Հայկական
ծագում մը շատ նուազ հին։ Ասոր դէմ
բողոքեցին Mr. Jacobi և Mr. Pope։
Վերջինս կը փնտռէ արեւելեան կովկա-
սեան ծագում մը թէ և թէ դարու, մինչ
M. Sarre, որ չի հաւատար թէ հնագոյնը
թե դարէն առաջ ըլլայ՝ հակառակ Mr.
Kendrickի, որ զանոնք աւելի ուշ ժա-
մանակի նկատեց, կը համաձայնի, ըստ
իս, Պրն. Արմենակ Սազըզեանի հետ որ
հաստատեց զանոնք շատ համոզիչ կեր-
պով, յաջորդական նկատառմանց շարքով
մը, իբր բացարձակ Հայկական ծագումը»
(էջ 19)։

Գարձեալ ակնարկելով Թրքական գոր-
գերու մասին, կ'ըսէ. «Նիւթը այլեւս
մետաքս չէ, ինչպէս Պարսկաստանի մէջ,
այլ բուրդ, առատօրէն հայթայթուած հօ-
տերէն Անատոլիոյ, Հայաստանի և Փոքր
Ասիոյ մեծ դաշտերուն» (էջ 20)։

Երկասիրութիւնը նուիրուած ըլլալով
աւելի իբր ցուցակ մը, ներկայացուած
գունաւոր պատկերներու արտատպու-
թեամբ, Մերձաւոր Արեւելքի զանազան
գնահատեալ հնութեանց, չեմ կրնար յա-
ռաջարանը խնդրոյ նիւթ ընել, մանաւանդ
իր շատ համառօտ խմբագրութեան համար։

Իրապէս զմայելի այս առարկաները
ներկայացուած են շատ գոհացուցիչ ար-
տատպութեամբ, հարազատ գոյներով։ Հոս
ալ կը յիշուին Հայ նուիրատուներ, հա-
ւաքողներ եւ վաճառողներ հնութեանց,
նաեւ հայկական հնութիւններ։

Երրորդ նկարը, գեղեցիկ, Թ դարէն,
պարսկական կիտուածապնակ մը՝ նուիր-
ուած է կիւլպէնկեանի կողմանէ՝ Musée
du Louvre, Paris։ Թիւ 7 ֆոսդադի
(Եգիպտոս) Թ-ԹԱ դարու կիտուածէ աման

մըն է, Գէլէկեան հաւաքածոյն, ցուցադրեալ Victoria and Albert Museum-ի մէջ, Լոնտոն: Դարձեալ Գէլէկեան հաւաքածոյն է 23րդ առարկան, գունագեղ հրաշալի պնակ մը թփ դարէն, պարսկական, որ կը գտնուի իր Բարիզի հաւաքածոյին մէջ: Թիւ 26ը գրազարդ աման մըն է, սիւրիական (Ռաքքայէն), թփ-թփ դարերէն, կը գտնուի Կիւլպէնկեան հաւաքածոյին մէջ՝ ի Բարիզ: Նոյնպէս Ռաքքայէն թփ-թփ դարու սիւրիական սափոր մըն է Թիւ 33ը, նախապէս Գալլպէնկեան հաւաքածոյն, ի Բարիզ: Թիւ 39 նոյնպէս նոյն հաւաքածոյին կը պատկանէր նախապէս, թփ դարու Անատոլեան կանթեղ մը, հաւանաբար Նիկիայէն, որուն ամանները նշանաւոր էին այդ ժամանակները: Այնուհետեւ կը ներկայացուին մինչեւ Թիւ 45 կարգ մը Անատոլեան ամաններ, որոնք շատ կը յիշեցնեն այժմու կիտոլաժամանները՝ զորս Հայ գաղթականներ կ'արտադրեն Երուսաղէմի մէջ: Հայոցս համար մասնաւոր կերպով հետաքրքրական է Թիւ 46ը, թփ դարէն ջրաման կամ գինեման մը՝ շինուած կուտինա (Քէօթահիա), անտարակոյս Հայ բրուտի գործ:

Թիւ 53 էն սկսեալ հին հիւսուածեղէններ են: Թիւ 54 տախտակին վրայ ներկայացուած երեք կտոր հիւսուածեղէններէն երկուքը կը պատկանին Տիգրան խան Քէլէկեանի՝ ի Բարիզ: Կը ներկայացնեն թ-ժԱ և թ-Բ դարու Փաթիմիտեան Եգիպտոսի արուեստը: Նոյնպէս Թիւ 55ը պատուիկ մըն է նոյն շրջանի արուեստին, Դարձեալ Գէլէկեան հաւաքածոյն, ինչպէս նաեւ Թիւ 56 տախտակին երկու կտորները: Բարիզաբնակ ուրիշ հնավաճառի մը, Տիար Ինճիճեանի կը պատկանի Թիւ 59ի պարսկական թԱ — թ-Բ դարու հիւսուածեղէնի կտորը, և տախտակ Թիւ 62ին առաջին կտորը, Եգիպտական կամ Պարսկական, (ըստ իս՝ աւելի Եգիպտական), թԱ-թ-Բ դարէն նշանակուած: Բարիզ, Գա-

լլպէնկեան կը պատկանին Թիւ 67 տախտակին երկու Սպանիական-Մաւրիտանական թփ դարու մետաքս և ոսկեթել գեղեցիկ հիւսուածեղէնները:

Թիւ 80 ով կը սկսի գորգերու և կապերուն երու բաժինը: Հոս կը ներկայացուի արտատպութիւն մը Catalogue de la Collection Kélékian pl. LVI. Փոքր Սիւրի թրքական գորգ մը թփ դարէն: Թիւ 91ը կը ներկայացնէ Լոնտոնի, Victoria and Albert Museum-ի, մէջ գտնուող Հայկական գորգ մը թ-Զ կամ թ-Դ դարէն, կը նմանի ընդհանրապէս Վիշապ կոչուած գորգերու տեսակին, ըստ իս՝ գորգին հընութեան թուականն աւելի յարմար է նշանակել թ-Դ դար կամ նոյնիսկ դար մ'ալ առաջ: Թիւ 92ը կը ներկայացնէ Հայկական գորգ մը թ-Զ դարու, այժմ Թրանսիլուանիոյ Szepsiszentgyörgy բողոքական ժողովարանին մէջ, նշանակելի գորգ մը: Ուրիշ առթիւ երկար պիտի խօսիմ գորգերու գծարուեստի մասին, ուր պիտի ընեմ շատ մը ճշդութիւններ՝ զոր հոս հարկ չեմ տեսներ կրկնել:

Այսքանով կ'աւարտի հատորիս ուղղակի հայոցս համար հետաքրքրական մասը՝ այս շատ գեղեցիկ հրատարակութեան: Հոն, այլուր, բազմիցս յիշուած է Քէլէկեան համալուար հաւաքածոն: Արդարեւ հայերուս համար մեծ պարծանք մ'է համբար զոր կը վայելէ այս նշանաւոր հայորդին, միջազգային մեծանուն և մեծարժէք հաւաքածոներուն և հնահաւաքներու շարքին:

Աւարտելէ առաջ, ի սէր մեր ազգին և իր քաղաքակրթութեան պատմութեան, կը հարցնեմ, արդեօք պիտի ըլլայ որ մը, որ ձեռնհասօրէն նման բազմաժախ հրատարակութեամբ մը լոյս աշխարհ բերուին Հայ մանրանկարներ, հնութիւններ եւն., որոնք գանձարաններու խաւարին ծոցը թաղուած կը մնան մեր վանքերուն և եկեղեցիներուն մէջ:

Ուիլիթա Գամգաս

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

::: ԹԵՐԶԵԱՆ ԸՆՏԱՆԵԱՅ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԼՔՈՄԸ :::

Մեր ներկայացնելիք առաջին յուշը Յովհաննէս Փաշա Սագըղինն է՝ որ նախկին աշակերտներէն է Փարիզի Մուրատեան մեր վարժարանին (1846-1855):

Հայութեան այս հարազատ ու աշխուհի զաւակի անունը անբաժան է Մ. Մամուրեանէ, Թ. Եսայեանէ, Մելգոն Խանէ եւն. որոնք իր դասընկերներն էին, և Միքայէլ Փորթուգալ Փաշայէ՝ որուն յաջորդեց (1897ին) որպէս Նախարար կայսերական դանձին՝ տիրահաշակ Համիտի օրով և հուսկ արժանացաւ վեցիորտրեան բարձրագոյն աստիճանին: Անշուշտ տեղը չէ հոս երկար կենսագրական ընելու այս դէմքին՝ որուն անունն և համբաւը միշտ մեծ է, ինչպէս մեծ էր ինք իր հոգեկան ձեռքերով:

Հետեւեալ տողերը ցուէք մ'են իր հոգւոյն՝ որպէս խորհող միտք, որ օժտուած էր նաեւ գրական և լեզուական մեծ պաշարով:

Իրիկ մարդիկ միայն այսօր կ'իշխեն, կը կառավարեն, օրէնք կը շինեն՝ թէ իրենց և թէ կանանց համար, յանուն՝ պետք է ենթադրել՝ իրենց գերագոյն բանականութեան:

Եթէ այս իշխանութիւնը կանանց ձեռքն անցնէր, ինչ կրնար պատահիլ: Բանականութեան փոխանակ՝ զգացումը, մտքի փոխանակ՝ սիրտը պիտի տիրապետէր. արդեօք աշխարհի վիճակը վատ կ'ըլլար:

Յովհաննէս Սագըղեան

Յուշատետրին յաջորդ էջը կը գրաւեն տարաբախտ Եղիայի խօսքերը, որոնք ինչպէս միշտ, անհաւատար և անհամաձայն բաբախումներն են հոգւոյ մը՝ որ երբեմն վերասլաց և Աստուածու թեան երկրպագու, և այլուր յետին յուստեսութեամբ՝ անգիտակից ու անխորհուրդ հեծանոս փեղսոփայ կը ներկայանայ, ինչպէս ցաւալի է տեսնել նաեւ հոս:

Գրութիւնը պատասխանն է Սագըղի տողերուն, որոնք, ինչպէս տեսանք վերեւ, կ'աւարտին մեծ հարցականով մը:

Ան Վսեմաշուք Յովհաննէս Էփեմի Սագըղեան

Այո՛, Վսեմաշուք Տէր, աշխարհիս վիճակն աշխի վատ պիտ'ըլլար: —

Այս առաջոտ, ի Պեոյիշքտերէ, արշարուսոյն հետ արբնցայ, և ծագած չէր արեգակն, երբ աւարտած էի Բոյ Պոռոժէի վերջին վիպն «*Pauvre Petite!*» Հէք կիկն, այո՛, ապրած է արտով, ապրած է արտի տիրապետութեան ներքեւ, այդ ապրած է միայն երեսուն տարեաց...

Ինձ համար, որ պոռտուսյակն եմ և Նիւրմանայի կը տնկաւ, շատ իսկ է ապրած հէք փոքրանոյն: Այլ նոքա, որք կ'ապրած եմ աշխարհի, որք կը փափաքիմ ոչ կը փաստակիմ մարդկային ազգի բարօրութեան, նոքա կը պարտիմ, ո՛հ, մաղքել արտի տիրապետութիւն: Այդ բազաւորութիւնն արդարեւ տխրակց գեղգեղանօք կը սկսի, սակայն... Ինչ յարկն անգեղք և ազնաւք...

Իմատիկ, 15 Յունիս '87

Եղիա Տեմիրճիպաշեան